

Haastattelua ja kyselyä on totuttu pitämään sosiaalitutkimuksen perinteisinä aineistonkeruutapoina. Osittain tämä johtunee siitä, että sosiologit ovat olleet kiinnostuneita kaupunkiyhteisöistä, joiden paikallisesti keskittynyt ja moniaineksinen väestö soveltuu hyvin haastattelu- ja kyselytutkimuksen kohteeksi. Varsinaisina menetelminä haastattelusta ja kyselystä alettiin puhua kuitenkin vasta 1930-luvulla. Kyselyllä tarkoitetaan tässä aineistonkeruutapaa, jossa tutkittava henkilö itse täyttää hänelle lähetetyn tutkimuslomakkeen. Haastattelulla tarkoitetaan henkilökohtaista tapaamista, jossa haastattelija esittää kysymykset suullisesti ja merkitsee muistiin tutkittavan henkilön antamat vastaukset.

Haastattelua on perinteisesti pidetty kyselyä parempana aineistonkeruutapana. Kyselyyn on turvauduttu lähinnä siksi, että se on taloudellisempi. Pohjoismaissa on alkoholitutkimuksissa aineisto perinteisesti kerätty eri tavoin. Ruotsissa tutkimusaineistot on totuttu keräämään kyselyin, Suomessa taas henkilökohtaisin haastatteluin. On ilmeistä, että haastattelun käyttämiseen suomalaisissa alkoholitutkimuksissa ovat myötävaikuttaneet hyvät rahoitusmahdollisuudet.

Kyselyn ja haastattelun vastakkainasettelu on itse asiassa keinotekoinen. On mahdotonta vastata kysymykseen, kumpi on absoluuttisesti parempi aineistonkeruutapa. Kunkin tutkimusongelman kohdalla on erikseen punnittava ensinnäkin, onko survey-analyysi oikea lähestymistapa, ja vasta toiseksi jos vastaus edelliseen on myönteinen, onko tutkimuksenmukaista valita kysely vai haastattelu.

Itse asiassa kysely ja haastattelu voivat olla toisiaan täydentäviä menetelmiä; haastattelua on mahdollista tarvittaessa täydentää myöhemmin suoritettavalla kyselyllä ja toisaalta kyselyn avulla on mahdollista paikal-

listaa tutkimuksen kohderyhmä yksityiskohdista haastattelua varten.

Myös kyselyn ja haastattelun välimuotoja voidaan käyttää. Ohjeet tutkimuslomakkeen täytöstä voidaan antaa suullisesti, vaikka tutkittava vastaakin lomakkeeseen itsenäisesti. Toinen välimuoto on kyselylomakkeiden kerääminen henkilökohtaisesti, jolloin on mahdollista mm. tarkistaa, että kaikkiin kysymyksiin on vastattu ja että kysymysten sisältö on ymmärretty oikein.

Haastattelun etuja

Haastattelututkimuksissa vastausprosentti on yleensä poikkeuksetta ollut korkeampi kuin kyselytutkimuksissa. Vastausprosentti riippuu luonnollisesti siitä, miten paljon aikaa ja varoja varataan ns. ”jälkiharavointiin”. Kun kyseessä on esimerkiksi suhteellisen liikkuva, vaikeasti tavoitettava tutkimusjoukko, ei vastausprosenttia aina ole mahdollista nostaa edes pitkään jatkuvalla ja perusteellisella jälkiharavoinnilla.

Kyselyn vastausprosentin korottamiseksi on kehitetty erityisiä keinoja. Ensinnäkin on mahdollista käyttää yhtä tai useampaa muistutuskirjettä. Eräässä amerikkalaisessa tutkimuksessa (kuvio 1) kahden muistutuskirjeen lähettäminen lisäsi vastausprosenttia jopa 24 prosenttiyksiköllä (Scott 1961). Toiseksi tutkimuksen rahoittajan tai pikemminkin läheteikirjeen allekirjoittajan nimi näyttää jonkin verran vaikuttavan vastausprosentin suuruuteen. Taulukosta 1 näkyy, kuinka valtion esiintyminen rahoittajana on kohottanut vastausprosenttia verrattuna täysin samanlaisiin tutkimuksiin, joissa rahoittajana on ollut yliopisto tai jokin kaupallinen yritys (Scott 1961).

Haastattelun huomattava etu kyselyyn ver-

rattuna on varmuus siitä, että oikea henkilö on vastannut tutkimuslomakkeeseen. Kyselyssä tutkittava saattaa siirtää lomakkeen täyttämisen jollekin toiselle henkilölle, jonka kuvittelee olevan paremmin perillä asiasta. Esimerkiksi perheenemäntä saattaa antaa poliittista osallistumista kartoittavan tutkimuksen lomakkeen miehensä täytettäväksi. On myös mahdollista, että joku muu kuin tutkittava tämän tietämättä vastaa lomakkeeseen johtaakseen tutkimusta tietoisesti harhaan. Esimerkiksi vanhemmat saattavat vastata lapselleen osoitettuun kyselyyn antaakseen hänen käyttäytymisestään tai mielipiteistään omia mielilyksyksiään vastaavan kuvan. Vastaavasti nuorisojengi voi yhdessä keksiä vastaukset yhdelle jengin jäsenelle osoitettuun kyselyyn.

Scott on tutkinut vastanneiden henkilöllisyyttä vertaamalla vastaajan nimikirjoitusta kyselylomakkeessa tämän otostietojen mukana saatuun nimikirjoitukseen. Noin 10 %:ssa tapauksia joku muu kuin vastaaja itse oli täyttänyt tutkimuslomakkeen (taulukko 2). Runsas puolet näistä oli kuitenkin tapauksia, joissa lomake oli siirretty aviopuolison täytettäväksi, erittäin harvoin perheen ulkopuolisen henkilön.

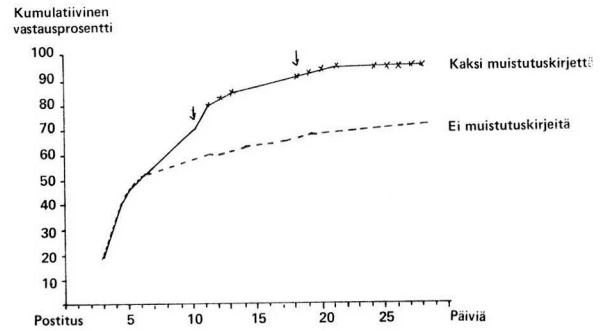
Kysymysten täsmentäminen ja selittäminen on mahdollista haastattelussa, mutta ei kyselyssä. Sama kysymys saatetaan käsittää eri tavoin mm. eri murrealueilla ja eri väestöryhmissä. Haastattelija voi oikaista kysymyksen sanamuodosta johtuvat epäselvyydet. Kyselyssä sanontatavoista johtuvat väärintäsitukset on mahdollista minimoida vain huolellisin esitutkimuksin.

Haastattelussa on lisäksi mahdollista havainnoimalla täydentää tutkittavista henkilöistä kerättäviä tietoja. Esimerkiksi sosioekonomisen aseman kuvaajina käytettyjä tuloja ja ammattiasemaa on mahdollista täydentää havainnoilla, joita haastattelija voi tehdä haastateltavan elämäolosuhteista.

Haastattelun haittoja

Haastattelu on vuorovaikutusprosessi eikä mekaaninen vastausten kirjaamisen menetelmä. Siinä saattaa syntyä teknisiä virheitä aivan samoin kuin kyselyssäkin; haastattelija saat-

Kuvio 1. Kahden muistutuskirjeen vaikutus vastausprosenttiin



Taulukko 1. Vastausprosentti ja tutkimuksen rahoittaja

Rahoittaja	Palauttanut 1 viikon jälkeen	Palauttanut 4 viikon jälkeen
Hallitus	41,6	93,3
Yliopisto	47,8	88,7
Kaupallinen yritys	46,3	90,1

Taulukko 2. Vastaajan identtisyys kyselyssä

Lomakkeen allekirjoitus otostietoihin verrattuna	N	%
Yhdenmukainen otostietojen kanssa	3 313	86,2
Oikea sukunimi, oikea sukupuoli, väärä etunimi	69	1,8
Oikea sukunimi, väärä sukupuoli	229	6,0
Väärä sukunimi	52	1,4
Puolisot yhdessä, oikea sukunimi	58	1,5
Ei allekirjoitusta	120	3,1
Yhteensä	3 841	100,0

taa unohtaa jonkin kysymyksen, muuttaa kysymyksen sanamuotoa siten, että sen sisältö muuttuu olennaisesti, kuulla tai tulkita vastauksen virheellisesti ja merkitä vastauksen muistiin puutteellisesti tai kokonaan väärin. Samoin haastateltava saattaa kuulla tai ymmärtää kysymyksen väärin.

Lisäksi on mahdollista, että haastattelijan omat mielipiteet vaikuttavat siihen, miten haastateltava vastaa. Eräessä tutkimuksessa oli tarkoituksena selvittää erilaisten sopeutumisvaikeuksien syitä. Haastattelijoina toimivat sosiaalityöntekijät. Erään raittiin haastateltajan vastaajista 1/3 ilmoitti alkoholin käytön pahimpana syynä sopeutumisvaikeuk-

siin, kun taas sosialismia kannattavan haastattelijan vastaajista 2/3 piti pahimpina syinä työolosuhteita ja vain 1/10 alkoholin käyttöä (Dahlström 1957, 17—18).

Haastattelijan omia mielipiteitä tärkeämpänä virhelähteenä Kalimo pitää niitä odotuksia, jotka haastattelija kohdistaa haastateltavaan (Kalimo 1962, 17). Hyman on ryhmitellyt nämä odotukset kolmeen luokkaan (Hyman 1954). Ensinnäkin haastattelijalla saattaa olla odotuksia sen mukaan, mikä rooli haastateltavalla yhteiskunnassa on. Toiseksi haastattelijalla voi olla odotuksia haastateltavan asennerakenteesta tämän aikaisempien vastausten perusteella. Kolmanneksi hän voi pyrkiä ennakoimaan vastausten todennäköisen esiintymisfrekvenssin. Nämä odotukset saattavat aiheuttaa vastausten vääristymistä välillisesti esimerkiksi siten, että ne vaikuttavat haastattelijan tapaan esittää kysymys ja/tai tulkita vastaus.

Myös haastattelijan sosiaalinen asema tai rooli saattaa vaikuttaa siihen, minkälaisia vastauksia hänelle annetaan. Eräässä tutkimuksessa tiedusteltiin ei-juutalaisilta vastaajilta, oliko juutalaisilla heidän mielestään liikaa vaikutusvaltaa liike-elämässä. Ei-juutalaisten haastattelijoiden vastaajista vastasi myöntävästi huomattavasti useampi kuin juutalaisten haastattelijoiden (Hyman 1954, 162).

Ulkopuolisten läsnäolo voi vaikuttaa varsin merkittävästi haastattelun tuloksiin. Haastattelut pyritäänkin suorittamaan mikäli mahdollista kahden kesken.

Hirvas on ottanut esiin epäsymmetrisyyden, joka on ominaista haastattelulle vuorovaikutussuhteena; haastattelija on riippuvainen haastateltavasta ja ainoa saava osapuoli (Hirvas 1963). Valta on haastateltavalla. Haastattelijan on voitettava hänet puolelleen saadakseen tarvitsemansa tiedot. Kieltäytymisen uhatessa haastattelija saattaa joutua turvautumaan mielistelyyn, mikä taas ei liene paras mahdollinen perusta luotettavien tietojen saamiseksi.

”Arat” asiat kyselyllä

Haastattelun haitat ovat luonnollisesti melkein poikkeuksetta kyselyn etuja. Tutkimuk-

set ovat lisäksi osoittaneet, että arkaluonteisista asioista on mahdollista saada kyselyn avulla luotettavampaa tietoa kuin haastatteleamalla: kun jonkin käyttäytymispiirteen sosiaalisen hyväksymisen aste vähenee, kasvaa haastattelun ja kyselyn avulla saatavien tulosten välinen ero jälkimmäisen menetelmän hyväksi. Esimerkiksi Ellis on todennut, että rakkaussuhteita tiedusteltaessa tutkittavat vastaavat sovinnaisemmin haastattelussa kuin kyselyssä (Ellis 1947, 1948). Björkmanin tulokset ovat samansuuntaisia hänen tutkittuaan aineistonkeruumenetelmän vaikutusta alkoholin käytöstä saataviin tuloksiin; mm. muistinmenetyks ja krapularyypyn otto tunnustettiin kyselyssä helpommin kuin haastattelussa (Björkman 1971).

Vastaavasti Björkman havaitsee, että kyselyssä saatujen vastausten vaihteluväli on suurempi kuin haastattelussa annettujen vastausten. Toisin sanoen kyselyssä saadaan esiin enemmän ”ääriarvokäyttäytymistä” (Björkman 1971).

Kysely on huomattavasti taloudellisempi aineistonkeruutapa kuin haastattelu. Björkman on arvioinut haastattelun olevan noin viisi kertaa kyselyä kalliimpi (Björkman 1971). Kustannusero on luonnollisesti suurimmillaan silloin, kun tutkimusaineisto on maantieteellisesti hajanainen.

Edellä on pitkään eritelty kyselyn ja haastattelun etuja ja haittoja. On kuitenkin todettava, että lukuisissa tutkimuksissa ei näillä menetelmillä ole ollut huomattavia paremmuuseroja, ei ainakaan sellaisia, joiden perusteella olisi mahdollista hylätä toinen menetelmä tai edes todeta toinen ylivoimaiseksi.

Käytännön valintatilanne

Keväällä 1972 pohdittiin pohjoismaisessa alkoholitutkimusseminaarissa tutkimustulosten vertailukelpoisuuteen liittyviä ongelmia. Samassa yhteydessä etenkin ruotsalaiset ja norjalaiset tutkijat julkitoivat ihmetyksensä suomalaisten sitoutumisesta haastatteluun edes pohtimatta kyselyä todellisena vaihtoehtona. Kun seuraavana kesänä Suomessa suunniteltiin survey-tutkimusta nuorten alkoholin käytöstä, päätettiin tämän tutkimuksen esitutkimuksen yhteydessä verrata postikyselyä

ja haastattelua aineistonkeruutapoina. Kysely haluttiin nähdä haastattelun todellisena vaihtoehtona.

Esitutkimuksen aineisto kerättiin 10. 10. — 3. 12. 1972 välisenä aikana.

Kyselytutkimus kohdistettiin 14-, 16- ja 18-vuotiaisiin tyttöihin ja poikiin, haastattelututkimus vain 18-vuotiaisiin, joilla oletettiin olevan riittävästi alkoholinkäyttötilanteita postikyselyn ja haastattelun vertaamiseksi. Tutkittavat valittiin satunnaisesti seuraavilta neljältä Helsingin asuinalueelta: Kallio, Töölö, Kontula, Haaga. Neljään alueeseen rajoitettiin haastattelutyön helpottamiseksi. Otos suoritettiin väestörekisterikeskuksen vuoden 1972 henkikirjoista.

Vastausprosentti

Postikysely suoritettiin seuraavan aikataulun mukaan alkaen 18. 10. 1972:

päivä 0: ensimmäinen postitus: lähetekirje + lomakkeet

päivä 3: toinen postitus: muistutuskirje kaikille

päivä 13: kolmas postitus: muistutuskirje vastaamattomille

päivä 28: neljäs postitus: muistutuskirje + lomakkeet vastaamattomille.

Neljännän postituksen yhteydessä lähetettiin uudet lomakkeet myös niille, jotka olivat täyttäneet lomakkeensa haitallisen puutteellisesti.

Käytetyn aikataulumallin avulla on aikaisemmin saavutettu hyviä tuloksia Ruotsissa

sekä alkoholitutkimuksissa että Statens institut för folkhälsanin teettämässä muissa sosiologisissa tutkimuksissa.

Pääosan haastatteluista suoritti viisi Alkon myymälähenkilökuntaan kuuluvaa miestä kahden viikon aikana alkaen 10. 10. 1972. Yksi heistä jatkoi jälkiharavoitinta usean viikon ajan. Kaikki haastattelijat olivat kokeneita, vähintään kahteen laajaan haastattelututkimukseen aikaisemmin osallistuneita.

Taulukosta 3 näkyy, että kyselyn vastausprosentti (74) on kohtuullinen vaikkakin alhaisempi kuin vastaava haastatteluprosentti-osuus (88). Haastateltavien kiinnisaannissa oli suurimpana ongelmana nuorten liikkuminen: tavoittamisaika rajoittui monen kohdalla vain ateriointiaikaan. Haastatteluprosentin korottaminen olikin tästä syystä vaikeaa.

Kyselyn vastausprosentti vaihteli sukupuolen ja iän mukaan. Tyttöjen vastausprosentti oli korkeampi kuin poikien ja yli 80 kaikissa ikäryhmissä. Poikien vastausprosentti vaihteli iän mukaan: alhaisin (58 %) se oli 16-vuotiailla, molemmissa muissa ikäryhmissä se oli huomattavasti korkeampi, noin 70 %.

Koska kyselyn vastausprosentti osoittautui kohtuullisen hyväksi, oli tarkoituksenmukaista jatkaa aineistonkeruutapojen vertailuja.

Ulkoinen kato

Kyselyn päätyttyä haastateltiin kyselyyn vastaamattomat, jotta saataisiin selville vastaamattomuuden syyt. Heiltä tiedusteltiin ensinnäkin, olivatko he lainkaan saaneet lomak-

Taulukko 3. Otokset, kohderyhmien lukumäärät sekä vastanneitten/haastateltujen %-osuudet sukupuolen, iän ja aineistonkeruutavan mukaan

	Kysely						Haastattelu			
	Tytöt -58	Pojat -58	Tytöt -56	Pojat -56	Tytöt -54	Pojat -54	Yht.	Tytöt -54	Pojat -54	Yht.
Otos	50	50	50	50	75	75	350	75	75	150
Perusjoukkoon kuulumattomia	—	—	2	2	4	8	16	8	4	12
Jäännös = kyselyn/ haastattelun kohteet	50	50	48	48	71	67	334	67	71	138
Kato	10	15	9	20	12	21	87	8	9	17
Vastanneitten/haastateltujen osuus, %	80	70	81	58	83	69	74	88	87	88

keita, ja jos olivat saaneet, mikä oli syynä vastaamattomuuteen.

Taulukossa 4 esitetään kadon syy sukupuolen ja iän mukaan. Vain nuorimmissa ikäryhmissä raittius oli syynä vastaamattomuuteen. Lomakkeen vaikeus oli pojilla useammin syynä vastaamatta jättämiseen kuin tytöillä, samoin vanhempien kieltäminen tai haluttomuus vastata oli yleisempää poikien kuin tyttöjen keskuudessa. Nuorimmissa ikäryhmässä poikien alhaisempi vastausprosentti tyttöihin verrattuna johtuu pääasiassa vanhempien kielloista sekä lomakkeitten postittamatta jättämisestä. 16-vuotiaiden poikien vastaavan eron samankäisiin tyttöihin nähden aiheuttavat koulu ja muut kiireet (!), kieltäytymiset sekä lomakkeitten vaikeus. 18-vuotiaiden poikien yhtenä vastaamattomuuden syynä on lisäksi asevelvollisuuden suorittaminen.

Kyselyn mahdollisimman hyvä onnistuminen edellyttäisi siis paitsi poikien myös heidän vanhempiensa vastausmotivaation kohottamista sekä myös lomakkeen kysymysten yksinkertaistamista.

Kadon vaikutuksen tarkemmaksi selvittämiseksi jaettiin kyselyyn vastanneet kahteen ryhmään lomakkeitten saapumispäivän mukaan: nopeasti vastanneisiin ja hitaasti vastanneisiin. Hitaasti vastanneiden voidaan ajatella muistuttavan kokonaan vastaamatta jättäneitä. Kussakin sukupuoli- ja ikäryhmässä testattiin näiden kahden ryhmän keskiarvot kaiken kaikkiaan yhdeksässä eri juomismuuttujassa: kolmen eri mittauksen vuositiheydessä, vuosikulutuksessa ja kerta-

kulutuksessa. Yksikään ero ei osoittautunut tilastollisesti merkitseväksi. Nopeasti vastanneiden juomistiheys oli hieman suurempi kuin hitaasti vastanneiden, samoin vuosikulutus, mutta tämäkin ainoastaan nuorimmissa ikäryhmissä. Nopeasti vastanneet osoittautuivat hitaasti vastanneita heterogeenisemmäksi ryhmäksi, joka sisälsi paitsi varsinaisia alkoholin käyttäjiä myös ne raittiit, jotka olivat ymmärtäneet vastata raittiudesta huolimatta. Hitaasti vastanneet koostuivat vähän juovista nuorista, joiden alkoholin kulutustapojen keskinäinen vaihtelu oli vähäinen. Katoon eivät siis oletettavasti valikoituneet sen enempiä ”suurkuluttajanuoret” kuin raittiitkaan, vaan pikemmin vähän käyttävä ”väliryhmä”.

Sisäinen kato

Sisäisen kadon arvioimiseksi laskettiin kunkin kysymyksen osalta puuttuvien vastausten prosenttiosuus erikseen kaikissa sukupuoli- ja ikäryhmissä. Taustatietokysymyksiensä sekä kaikkien alkoholin käyttöä koskevien kysymysten osalta, lukuun ottamatta viimeisen viikon alkoholin käyttöä koskevia kysymyksiä, puuttuvien tapausten osuus oli korkeintaan 11 %. Osaryhmien välillä ei esiintynyt systemaattisia eroja. Muita päihteitä koskevien kysymysten kohdalla (hasis, LSD jne.) puuttuvien tapausten osuus oli suurempi, 16-vuotiailla pojilla jopa 20 %. Syynä lienee kuitenkin ollut lähinnä kysymysten sijoitus; ne olivat peräjälkeen sarjassa, jolloin vastaa-

Taulukko 4. Kadon syy kyselyssä sukupuolen ja iän mukaan

	Tytöt -58	Pojat -58	Tytöt -56	Pojat -56	Tytöt -54	Pojat -54
Unohtanut postittaa täytetyn lomakkeen	—	3	3	1	4	3
Lomake täytetty liian huolimattomasti	2	2	2	3	1	3
Ei käytä alkoholia	2	1	—	—	—	—
Lomake liian vaikea	3	4	1	4	2	4
Koulupaine, muita kiireitä	1	1	3	7	3	4
Ei halunnut vastata	—	—	—	2	—	3
Vanhemmat kielsivät vastaamasta	—	3	—	1	—	—
Lomaketta ei lähetetty uuteen osoitteeseen	2	—	—	—	1	1
Osoite tuntematon	—	1	—	2	1	—
Laitoksessa	—	—	—	—	—	3
Yhteensä	10	15	9	20	12	21

ja, joka koki tiedustellut asiat epärelevantteiksi, on sivuuttanut ne helposti rengastamatta ei-vaihtoehtoa.

Viimeisen viikon alkoholin käyttöä koskevissa kysymyksissä puuttuvien tapausten osuus saattoi nousta yli kolmenkymmenen prosentin. Pääasiallisena syynä on ollut vastaajan huolimattomuus päivämäärien arvioinnissa; epäselväksi nimittäin jäi, sisältyikö asianomainen juomistilanne viimeksi kulu-neeseen viikkoon vai ei.

Kyselyn käyttö edellyttäisi näin ollen huu-mausainekysymysten parempaa sijoittelua sekä viikkokartoituksen ohjeiden selventä-mistä. Liitteenä lähetettävä päivyri saattaisi auttaa juomistilanteitten ajankohdan arvioin-nissa.

Juomismuuttuja-arvioiden riippuvuus aineistonkeruutavasta

Tärkein kriteeri aineistonkeruutapaa valit-taessa on esiin saatu alkoholimäärä. Kun pyr-kimyksenä on jatkuvasti ollut aineistonkeruu-ja mittaustapojen parantaminen, postikyse-lyn valinta edellyttäisi vastaavia käyttöti-heyksiä ja -määriä kuin haastatteleamalla saa-dut.

Juomistiheyksiä ja -määriä mitattiin kol-mella eri tavalla. Ensinnäkin kysymällä ta-vanomaista juomistiheyttä (Kuinka usein si-nulla on tapana juoda alkoholia?) ja sen jäl-keen erikseen lajeittaisia juomistiheyksiä ja kertamääriä. Mittaustapaa ovat käyttäneet etenkin ruotsalaiset alkoholitutkijat ja siitä on sen vuoksi käytetty lyhennystä APU (Al-koholipolitiska utredningen). Toiseksi kartoit-tettiin viimeisten neljän viikon juomiskerto-jen lukumäärä ja juodut määrät sekä kol-manneksi erikseen viimeisten seitsemän päi-vän aikana juodut määrät.

Taulukossa 5 ovat haastattelulla sekä kyse-lyllä saadut raittiitten ja kaikkia kolmea al-koholilajia (olutta, viiniä, väkeviä) käyttä-neitten prosenttiosuudet kolmella eri tavalla mitattuina. Tyttöjen parissa haastattelun ja kyselyn ainoa merkittävä ero ilmenee viikko-kartoituksessa: kyselyssä kolmea lajia ilmoit-taa käyttäneensä suurempi osa kuin haastat-telussa. Raittiiden poikien osuus on suurem-pi kyselyssä kuin haastattelussa, kolmea la-

Taulukko 5. Raittiiden sekä kolmea alkoholilajia käyttäneiden %-osuus sukupuolen, aineistonkeruu-ja mittaustavan mukaan

	Työt		Pojat	
	kysely (59)	haastattelu (59)	kysely (46)	haastattelu (62)
Raittiiden %-osuus				
tavanomainen juominen (APU)	5	2	5	—
4 viikkoa	14	14	16	8
1 viikko	34	35	39	24
3 lajia käyttäneiden %-osuus				
tavanomainen juominen (APU)	73	82	87	90
4 viikkoa	15	15	20	40
1 viikko	10	3	13	13

Taulukko 6. Juomismuuttujien keskiarvot ja ha-jonnat aineistonkeruutavan mukaan

	n	\bar{x}	s
APU-vuositiheys, päiviä			
kysely	59	64	80
haastattelu	59	51	56
APU-vuosikulutus, cl			
kysely	56	389	400
haastattelu	59	404	508
APU-kertakulutus, cl			
kysely	56	6,8	5,6
haastattelu	59	8,0	6,9
4 viikon vuositiheys, päiviä			
kysely	58	66	72
haastattelu	59	61	106
4 viikon vuosikulutus, cl			
kysely	58	323	327
haastattelu	59	319	467
4 viikon kertakulutus, cl			
kysely	57	5,5	4,9
haastattelu	59	4,6	3,9
1 viikon vuositiheys, päiviä			
kysely	51	59	59
haastattelu	58	58	55
1 viikon vuosikulutus, cl			
kysely	55	435	390
haastattelu	59	314	381
1 viikon kertakulutus, cl			
kysely	48	4,8	5,8
haastattelu	58	3,5	3,5

jia ilmoittaa useampi käyttäneensä neljän viimeisen viikon aikana haastattelussa kuin kyselyssä. Tämä todennäköisesti haastattelun eduksi luettava ero on ainakin osittain yhteydessä alkoholiasenteisiin: negatiivisesti asennoituvat pojat ovat haastattelussa taipuvaisia yliarvioimaan alkoholin käyttöönsä (ks. seuraava kappale).

Taulukko 6 sisältää kolmella eri tavalla mitatun vuositiheyden, -kulutuksen ja kertakulutuksen keskiarvot erikseen haastattelun ja kyselyn osalta. Yksikään eroista ei ole merkittävä käytettäessä kaksisuuntaista testiä. Ainoastaan kahdessa tapauksessa haastattelussa saatu keskiarvo on sekä tytöillä että pojilla suurempi kuin vastaava kyselyssä saatu keskiarvo.

Tulos on siis yhdenmukainen vastaavan

ruotsalaisen tutkimuksen (Björkman 1971) tulosten kanssa.

Aineistonkeruutapa ja alkoholiasenteet

Aineistonkeruutapa voi vaikuttaa alkoholin käytöstä saatavaan kuvaan eri tavoin riippuen siitä, miten henkilö asennoituu alkoholin käyttöön. Kyselyn voidaan olettaa rohkaisevan myönteisesti asennoituvia "tunnustamaan" käyttönsä ja vastaavasti kielteisesti asennoituvia "tunnustamaan" käyttämättömyytensä. Haastattelu taas saattaa vähentää poikkeavaksi koettujen käyttäytymispiirteitten ilmoittamista. (Taulukko 7)

Myönteisesti alkoholin käyttöön suhtautuvien tyttöjen juomisesta saatava kuva ei juurikaan riipu aineistonkeruutavasta. Sen si-

Taulukko 7. Juomismuuttujien keskiarvot alkoholiasenteiden, sukupuolen ja aineistonkeruutavan mukaan

		Myönteinen				Kielteinen			
		kysely		haastattelu		kysely		haastattelu	
		n	\bar{x}	n	\bar{x}	n	\bar{x}	n	\bar{x}
APU-vuositiheys, päiviä									
	tytöt	24	82	28	66	35	51	31	37
	pojat	34	79	42	69	12	44	20	71
APU-vuosikulutus, cl									
	tytöt	24	506	28	629	32	301	31	200
	pojat	32	1 104	42	762	10	746	20	601
APU-kertakulutus, cl									
	tytöt	24	8,6	28	10,0	32	5,6	31	6,2
	pojat	32	14,0	42	12,0	10	12,0	20	10,0
4 viikon vuositiheys, päiviä									
	tytöt	23	91	28	62	35	50	31	60
	pojat	34	85	42	65	11	46	20	75
4 viikon vuosikulutus, cl									
	tytöt	23	425	28	424	35	255	31	224
	pojat	32	737	42	604	11	419	20	1 050
4 viikon kertakulutus, cl									
	tytöt	22	6,0	28	5,5	35	5,1	31	3,8
	pojat	33	12,0	42	10,0	11	7,4	20	18,0
1 viikon vuositiheys, päiviä									
	tytöt	21	72	28	76	30	50	30	42
	pojat	27	62	42	76	10	36	20	75
1 viikon vuosikulutus, cl									
	tytöt	22	471	28	454	32	410	31	188
	pojat	32	762	41	600	11	401	20	611
1 viikon kertakulutus, cl									
	tytöt	20	4,5	28	4,6	28	5,0	30	2,4
	pojat	26	7,8	41	6,5	9	6,5	20	5,5

jaan myönteisesti alkoholin käyttöön asennoituvat pojat ovat kyselyssä antaneet alkoholin käytöstään ”mäemmän” kuvan kuin haastattelussa. He ovat uskaltaneet ilmeisesti olla rehellisempiä täyttäessään itse kyselylomakkeen. Kielteisesti asennoituvat tytöt näyttävät haastattelussa kaunistelevan alkoholin käyttöönsä perinteisen raittiin naisen roolin suuntaan. Kielteisesti asennoituvat pojat taas ilmoittavat suurempia juomistiheyksiä ja määriä haastattelussa kuin kyselyssä, miehen miehen rooliodotusten mukaisesti. Alkoholin käyttö lienee siis nuorten mielestä jonkin verran arka, kaunistelemista tarvitseva aihe.

Ratkaisu

Nuorisotutkimuksessa menetelmäksi valittiin kysely: 1) Koska kyselyn avulla esiin saadut alkoholimäärät eivät poikenneet haastattelujen ilmoittamista. 2) Koska kyselyn valinta helpottaa tutkimuksen ulottamista koko maan kattavaksi ja siten mahdollistaa sen toistamisen; suuret etäisyydet ovat Suomessa haastatteluja vakavasti haittaava tekijä. 3) Koska kyselyn on todettu olevan haastattelua taloudellisempi; lisäksi kysely on haastatteluun verrattuna hallinnollisesti kevyempi.

Varsinaisen nuorisotutkimuksen aineisto kerättiin kyselynä syksyllä 1973. Koko maan otoksen vastausprosentti, 83, oli lähes kymmenen prosenttiyksikköä suurempi kuin esitutkimuksen vastausprosentti. Etenkin hel-

sinkiläispoikien vastausprosentti kohosi varsinaisessa tutkimuksessa esitutkimukseen verrattuna.

Kirjallisuus

Björkman, Nils-Magnus: En jämförelse mellan enkät- och intervjumethodik vid insamling av data om alkoholbruk. Statens offentliga utredningar 1971:77, Stockholm 1971

Dahlström, Edmind: Intervju- och enkätteknik. Stockholm 1957

Eskola, Antti: Sosiologian tutkimusmenetelmät II. Porvoo 1971

Ellis, A.: Questionnaire versus interview methods in the study of human love relationships. Amer. sociol. Rev. 12: 541—553, 1947

Ellis, A.: Questionnaire versus interview methods in the study of human love relationships II. Uncategorized responses. Amer. sociol. Rev. 13: 61—65, 1948

Hirvas, Juhani: Eräistä haastatteluprosessin emotionaalisista ja eettisistä hasardeista. Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen tutkimuksia no 30, 1963 (moniste)

Hyman, Herbert H.: Interviewing in social research. Chicago 1954

Kalimo, Esko: Haastattelijan vaikutus haastattelutuloksiin. Alkoholipoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimusseloste no 2, 1962 (moniste)

Scott, Christopher: Research on mail surveys. Journal of the Royal Statistical Society, Series A. Vol. 124, Part 2, 1961.